

протистоять один одному. Існує небезпека регіонального сепаратизму, але й надмірна централізація теж згубна. Отже подальший регіональний розвиток пов'язаний з реалізацією принципу субсидарності у взаємовідносинах між центром і регіонами, з подоланням замкненості регіонів та відповідне посилення інтенсивності міжрегіональних зв'язків.

Таке змістовне наповнення регіонального розвитку буде сприяти ліквідації диспропорцій регіональних економік та розвитку стабілізаційних процесів в соціально-економічному житті суспільства. Розробки у даному напрямку досліджень мають велику перспективу, оскільки будуть сприяти, насамперед, проведенню адміністративно-територіальної реформи в Україні, ліквідації міжрегіональних диспропорцій.

1. Чужиков В. Регіональна диверсифікація виробництва // Регіональна економіка. – 2000. – № 1.

2. Регіони України: економіко-статистичне порівняння. – Львів, 2000.

3. Семенов В. Ф. Структурна перебудова економіки регіону як необхідна умова розвитку інвестиційних процесів // Вісник соціально-економічних досліджень. – Вип.13. – 2003. – С. 115–119.

4. Семенов В. Ф. Сучасні форми розміщення продуктивних сил в контексті регіонального розвитку // Вісник соціально-економічного розвитку. – Вип. 11. – Одеса, 2002. – С. 239–242.

5. Статистичний щорічник Одеської області за 2003 рік. – Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2004. – 491 с.

6. <http://www.odessa.gov.ua>.

The social-economic development of the regions of Ukraine is examined and estimated in the article. It is analyzed the level of regional development and characterized regional disproportion in the economic and social sphere. It is offered the ways of changes of the regional policy in relation to decrease the regional disproportion.

Баланюк І.Ф.

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА СЕЛІ

Обґрунтовано заходи, спрямовані на розвиток соціальної інфраструктури на селі. Розглянуто складові програмного забезпечення розвитку соціальної сфери.

Ключові слова: комплексна програма, соціальний розвиток, демографічна ситуація, підготовка кадрів.

І. Вступ. Визначальною складовою реформи АПК в Івано-Франківській області, де переважають сільські жителі (близько 60 % населення), повинна бути сталість та динамічність розвитку соціальної сфери села. Однак процес її формування та функціонування в умовах перехідного періоду складний і важкий.

Аграрні перетворення, розпочаті відповідно до Указу Президента України від 3 грудня 1999 р. “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” [1, 285–286], наразі не поліпшили умови життя сільського населення.

Депопуляційні процеси охопили майже

всю сільську територію області. Спостерігається перевищення смертності над народжуваністю. Протягом останніх семи років така тенденція склалась у більшості сіл області. Збільшується демографічне навантаження на працюючих осіб – трудовий потенціал скорочується, населення старіє. Майже не зростають реальні доходи селян, головним джерелом сукупного доходу яких залишаються надходження від низькопродуктивної праці в особистих підсобних господарствах. Загострюється проблема бідності, знижується життєвий рівень селян [2, 64–65]. Поширюється трудова міграція сільського населення, переважно – на приміських територіях. Серед мігрантів більшу частку складає населення віком 25–35 років. Населені пункти обезлюднюються, селянство втрачає духовність і культуру [2, 65].

Скорочення всіх видів фінансування об'єктів соціальної інфраструктури спричинило її занепадає і руйнацію: практично не відновлюється діяльність підприємств і закладів сфери обслуговування, припинилося

оновлення матеріальної бази. Усе це негативно позначається на соціально-демографічній ситуації на селі [2, 65].

Проблеми розвитку соціальної інфраструктури села досліджують науковці Романюк М. [3, 9-13], Грішнова О. [4, 23-29], Булавка О., Купалова Г., Орлатий М., Прокопа І., Саблук П., Юрчишин В. [5, 17-220], Березівський П., Більський Б., Магійович І. [6, 410-415], Прокопишак К., Оліщук П., Дроздяк І., Сікора О. [7, 396-399], Біттер О., Гошко Т. [8, 415-419], Горьовий В. [9, 133-139], Єрмаков О., Крюковський А. [10, 129-133], Котляров Л. [11, 133-137], Лупенко Ю. [12, 133-137], Ціхановська О. [13, 131-133], Шкурка М. [14, 136-143] та ін. Однак регіональні аспекти вдосконалення управління соціальним розвитком села вивчені недостатньо і потребують подальшого дослідження. Особливо це стосується програмного забезпечення розвитку соціальної сфери.

II. Постановка завдання. Дослідження має на меті обґрунтування заходів, спрямованих на соціальний розвиток села, виявлення чинників його забезпечення в сільському господарстві.

III. Результати. Основною причиною занепаду соціальної сфери українського села є економічна криза 1990-х рр. Вона вплинула на скорочення бюджетного фінансування соціальної інфраструктури, зниження купівельної спроможності сільських жителів, низьку ефективність діяльності аграрних підприємств, які функціонують у сільській місцевості.

Безробіття і бідність сільського населення не стали предметом належної уваги з боку центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. Внаслідок фізичного зносу матеріальної бази сільськогосподарського виробництва зростає рівень травматизму, в тому числі зі смертельними наслідками, він залишається високим і в невикористаній сфері [2, 65].

На відміну від командно-адміністративної системи, де весь комплекс соціальних проблем на селі розв'язувався сільськогосподарськими підприємствами, в умовах становлення приватного сектора в АПК вони повинні розв'язуватися спільними зусиллями центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів

місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та населення (споживачів відповідних послуг). При цьому держава, згідно із законодавством, створює умови для подолання соціальних проблем.

Законом України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" [15, 111-118] передбачено державну підтримку розвитку соціальної інфраструктури на селі. Відповідно до статті п'ятої цього Закону, щорічно мають надаватися кошти в обсязі не менше одного процента від валового внутрішнього продукту України на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери та агропромислового комплексу. З них не менше 50 % на будівництво об'єктів невикористаного призначення у сільській місцевості. У ст. 6 цього Закону зазначено, що при спорудженні об'єктів соціальної інфраструктури села за кошти суб'єктів господарювання, вони будуть повертатися з державного та місцевого бюджету.

У перші роки дії Закону бюджетні асигнування на передбачені цілі забезпечувалися в повному обсязі, а в останні роки вони значно скоротилися [5, 9].

Зменшення бюджетних коштів на утримання та розбудову об'єктів соціальної інфраструктури посилило негативні процеси у функціонуванні мережі. Внаслідок цього вона скорочується, занепадає і руйнується [16, 90].

"Комплексна програма перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005-2010 роках і на період до 2015 року" є першим кроком до формування розвинутої соціальної інфраструктури на селі. Відповідно до неї, підприємства, організації, установи, надаватимуть послуги сільському населенню, що забезпечуватимуть зростання його добробуту, створення в кожному сільському поселенні належних умов праці, відпочинку та проживання людей.

Згідно із програмою, передбачено:

- збільшення зайнятості сільського населення в агроформуваннях різних організаційно-правових форм та особистих підсобних господарствах за рахунок нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської про-

дукції, її первинної переробки і збереження;

- урізноманітнення видів господарської діяльності в сільській місцевості, зокрема впровадження “зеленого туризму”, особливо в гірських районах області;

- підвищення продуктивності праці, рівня заробітної плати працівників сільського господарства та застосування науково обґрунтованих норм праці;

- ефективне використання трудових ресурсів та робочого часу;

- запобігання ліквідації, а також відновлення діяльності раніше закритих та створення нових закладів соціально-культурного призначення в сільських населених пунктах;

- нарощування обсягів житлового будівництва на основі спеціальних програм його підтримки;

- збільшення обсягів будівництва інженерних мереж і споруд, насамперед у районах, де бракує джерел питної води та паливно-енергетичних ресурсів, розвиток систем розвідних мереж водо- і газопроводів з метою повнішого завантаження існуючих магістралей;

- відродження села з притаманними йому особливостями, звичаями та традиціями;

- поліпшення демографічної ситуації за рахунок зменшення смертності, зростання народжуваності та тривалості життя [2, 66].

Крім цього, комплексною програмою розвитку сільського господарства має забезпечуватися цільова підготовка фахівців для галузей АПК, зміцнення навчально-матеріальної бази та кадрового потенціалу аграрних закладів освіти, удосконалення змісту освіти та методичного забезпечення підготовки фахівців, забезпечення післядипломної освіти та підготовки кадрового резерву, удосконалення професійної освіти та підготовки робітничих кадрів.

Цільова підготовка фахівців для галузей АПК. Потребу в підготовці, перепідготовці й підвищенні кваліфікації кадрів на період, що охоплює програма, визначено з урахуванням структурних змін у виробничій і соціальній сферах, необхідності заміщення вакантних посад, плинності кадрів, перспективи розвитку галузей виробництва. На цій основі ґрунтуються проекти державного замовлення й визначається квота прийому сільської молоді до вищих навчальних закладів.

Програмою також передбачено відбір талановитої молоді, яка цікавиться питаннями державного управління, та її поглиблену підготовку, стажування, в тому числі й за кордоном, з метою подальшого зарахування до кадрового резерву на керівні посади агропромислового виробництва [2, 66].

Зміцнення навчально-матеріальної бази та кадрового потенціалу аграрних закладів освіти. В нових умовах поглиблення реформування аграрного сектора економіки змінюються форми співпраці аграрних закладів освіти, агропромислових підприємств, приватних та фермерських господарств, установ і організацій АПК із сільськими середніми школами шляхом створення на їх базі сільськогосподарських ліцеїв, гімназій, посилення профорієнтаційної роботи, широкого залучення сільської молоді до навчання й отримання вищої освіти, її ефективного відбору для підготовки майбутніх спеціалістів-аграрників.

Для організації практичного навчання студентів, підвищення кваліфікації фахівців визначено перелік базових господарств і підприємств агропромислового комплексу різних форм власності й господарювання. Передбачено залучення до цієї роботи провідних фахівців-виробничників, урегулювання правових та фінансових взаємовідносин підприємств, організацій і установ усіх форм власності з навчальними закладами в питаннях організації практичної підготовки й підвищення кваліфікації спеціалістів, проведення практичного навчання і стажування слухачів з числа кадрового резерву на заміщення посад керівників сільськогосподарських підприємств та посад державних службовців органів управління АПК.

Значно пошириться практика залучення до викладацької діяльності провідних фахівців науково-дослідних установ, підприємств і організацій агропромислового виробництва, науково-педагогічних кадрів провідних закладів освіти України та інших країн.

З метою зміцнення матеріально-технічної бази аграрних закладів освіти передбачено передати їм терміном на 3-5 років через “Облагролізінг” по одному зразку нової сільськогосподарської техніки, яка б у зимовий період зберігалась в навчальному закладі й використовувалась для підготовки фахівців та пере-

підготовки агрономів і механізаторів області, а решту часу працювала на полях учбових та інших господарств [2, 68].

Удосконалення змісту освіти та методичного забезпечення підготовки фахівців. Враховуючи необхідність впровадження сучасних інформаційних технологій у навчально-виховний процес та забезпечення належних умов розвитку інформаційного поля, програмою заплановано поетапне впровадження в систему аграрної освіти єдиної комп'ютерно-інформаційної мережі. Це дасть можливість сформулювати і постійно поповнювати банк даних та здійснювати оперативний обмін інформацією з міжнародними центрами аграрної освіти, науково-дослідними установами та окремими фірмами [2, 68].

Забезпечення післядипломної освіти та підготовки кадрового резерву. В умовах ринкових перетворень в аграрному секторі особливого значення набувають питання перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

Для покращення цієї роботи і більш широкого залучення кадрів передбачено:

- не рідше одного разу на три роки проводити підвищення кваліфікації фермерів на базі Івано-Франківського державного аграрного коледжу з видачею відповідного посвідчення;
- організувати при Глумацькому аграрному коледжі Львівського державного аграрного університету обласний постійно діючий семінар бухгалтерів, а їх перепідготовку проводити один раз на два роки.

Виконання вищезазначених заходів забезпечить перепідготовку до 0,7 тис. чол. щорічно. На вказані цілі з державного бюджету до 2015 р. очікується надходження 800 тис. грн. [2, 68]

Удосконалення професійної освіти та підготовки робітничих кадрів. У період поглиблення реформування аграрного сектора економіки особливого значення набуває підготовка й перепідготовка кадрів масових професій для сільськогосподарських підприємств.

Складна демографічна ситуація на селі (через старіння населення) призвела до того, що із зайнятих в агропромисловому комплексі області 4,8 тис. чол. механізаторів 25 % – пенсійного та передпенсійного віку.

Розрахунки показують, що їх дефіцит до 2010 р. становитиме більше 50 % і буде зрос-

тати до 2015 р. Аналогічна ситуація і з іншими робітничими кадрами: деякі (ковалі, каменярі та ін.) вже зараз стали дефіцитними.

З огляду на ці обставини розроблено перелік професій робітників, які будуть готуватися в системі курсової мережі та безпосередньо на виробництві, визначено строки навчання, діапазон розрядів та джерела фінансування. На вказані цілі до 2015 р. прогноуються витрати з державного бюджету в розмірі 4,5 млн. грн. [2, 68-69].

IV. Висновки. Передача у комунальну власність закладів соціальної інфраструктури, що належали реформованим сільськогосподарським підприємствам, не підкріплюється відповідним наповненням місцевих бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для утримання цих закладів.

Проблема розвитку соціальної інфраструктури на селі у Івано-Франківській області вирішуватиметься за допомогою комплексного підходу. З цією метою в області розроблено, затверджено і прийнято до виконання спеціальну "Комплексну програму перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005-2010 роках і на період до 2015 року".

Програмою передбачено: будівництво та відновлення діяльності закладів соціально-культурного призначення, збільшення зайнятості сільського населення, нарощування житлового будівництва у сільській місцевості, відродження села, поліпшення демографічної ситуації, цільову підготовку фахівців для галузей АПК, зміцнення навчально-матеріальної бази та кадрового потенціалу аграрних закладів освіти, вдосконалення змісту освіти та методичного забезпечення підготовки фахівців, післядипломну освіту та підготовку кадрового резерву, вдосконалення професійної освіти та підготовки робітничих кадрів. Виконання зазначених складових комплексної програми, з одночасним бюджетним та місцевим фінансуванням, забезпечить поступовий розвиток соціальної інфраструктури на селі.

1. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки. Указ Президента України від 3 грудня 1999 року // Посібник по реформуванню сільськогосподарських та переробних

підприємств / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ІАЕ, 2000. – С. 285-286.

2. Комплексна програма перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005-2010 роках і на період до 2015 року. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 80 с.

3. Романюк М.Д. Взаємовплив економічного і соціального розвитку регіонів: відмінності, шляхи подолання // Вісник Прикарпатського університету. Серія Економіка. Вип. 3. – Івано-Франківськ: Плай, 2006. – С. 9-13.

4. Грیشнова О.А. Людський розвиток в системі пріоритетів регіональної соціально-економічної політики // Вісник Прикарпатського університету. Серія Економіка. Вип. 4. – Івано-Франківськ: Плай, 2007. – С. 23-29.

5. Реформування соціальної сфери села: організаційно-методичні засади / За ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 475 с.

6. Березівський П., Більський Б., Магійович І. Зайнятість та самозайнятість як механізм подолання безробіття // Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. – Львів: Львів. держ. агроуніверситет, 2005. – № 12. – С. 410-415.

7. Прокопишак К., Оліщук П., Дроздяк І., Сікора О. Соціально-економічні трансформації в сільській місцевості // Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. – Львів: Львів. держ. агроуніверситет, 2005. – № 12. – С. 396-399.

8. Біттер О., Гошко Т. Проблеми міграції населення Львівської області // Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. – Львів: Львів. держ. агроуніверситет, 2005. – № 12. – С. 415-419.

9. Горьовий В.П. Сфера побутового обслуговування

сільського населення України в умовах ринкової економіки // Економіка АПК. – 2007. – № 4. – С. 133-139.

10. Єрмаков О.Ю., Крюковський А.М. Соціальна інфраструктура у розвитку сільських поселень // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 129-133.

11. Котляров Л.Д. Соціальне розвиток села на сучасному етапі // Економіка АПК. – 2007. – № 8. – С. 133-137.

12. Лупенко Ю.О. Добробут сільського населення в пореформений період // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 133-137.

13. Ціхановська О.М. Соціально-економічні проблеми використання ресурсного потенціалу села // Економіка АПК. – 2007. – № 8. – С. 131-133.

14. Шкурка М.С. Розвиток українського села: історичні аспекти та сучасні проблеми // Економіка АПК. – 2007. – № 8. – С. 136-143.

15. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві // Посібник по реформуванню сільськогосподарських та переробних підприємств / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ІАЕ, 2000. – С. 111-118.

16. Саблук П.Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI столітті // Доповідь на Третій Всеукраїнських зборах (конгресі) вчених економістів-аграрників 29-30 березня 2001 року. – К.: ІАЕ, 2001. – 93 с.

Measures which are directed on the development of social infrastructure in the village are grounded. The components of programmed maintenance of the social sphere of development are considered.

Карлін М. І., Чайковський Р. Й.

ШЛЯХИ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ В ЗАХІДНОМУ ПРИКОРДОННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Проаналізовано основні шляхи протидії тіньовій економіці в Західному прикордонно-му регіоні України. Авторами також виділено ряд завдань, які необхідно вирішити при детінізації економіки даного регіону.

Ключові слова: *тіньова економіка, податкова політика, прихована зайнятість, прикордонний регіон, корупція.*

І. Вступ. Проблема існування тіньових процесів в економіці в умовах глобалізації стає актуальною для країн світу як в цілому, так і для національних економік, а також для її ре-

гіонів. Прискорене зростання тіньового сектора, порівняно з офіційною економікою, характерне для всіх регіонів, але особливо помітне в прикордонному регіоні через активізацію міждержавних зв'язків. За оцінками Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), тінізація економіки за останні сім років зростала щорічно на 6,2 %, а загальне економічне зростання становило в середньому 3,5 %.

Процес детінізації економіки необхідно визначити пріоритетним напрямом не лише урядів окремих країн, а й регіональної влади прикордонних територій сусідніх країн. Про-